



Jesper Svenbro: Kanslerns tal vid Svenska Akademiens högtidssammankomst 20182018

Talare

Jesper Svenbro
Svenska Akademiens kansler

Datum

20 december 2018

Omständigheter

Tal vid Svenska Akademiens högtidssammankomst, som årligen äger rum den 20 december. 2021 hölls kvällens inledningstal av kansler Jesper Svenbro. Efter talet meddelade Svenbro att Akademien valt litteraturvetaren Mats Malm, författaren Jila Mossaed och juristen Eric M. Runesson till nya ledamöter. Ledamöterna höll sina inträdestal.

Vad är Akademien? Vad är en akademi?

Vad Gustaf III hade i tankarna vid grundandet av Svenska Akademien (1786) är en fråga för den moderna idéhistorien. Vi vet att kungens förebild var den av kardinal Richelieu 150 år tidigare grundade Franska Akademien (1635), som via den italienska renässansen hade fått sitt namn från förebildernas förebild, nämligen Akademien i Athen, grundad av Platon 387 f.Kr. Franska Akademiens ledamöter kallas – pretentiöst nog, kan man tycka – ”de Odödliga”, les Immortels, en benämning som inte aktualiserades 1786 utan hos oss fick ge vika för ”De Aderton”. I viss mening är dessa båda benämningar ändå likbetydande, eftersom föreställningen om medlemmarnas ”odödlighet” inte syftar på en individuell ”odödlighet” utan på sammanslutningens oföränderliga numerär.

Ett grekiskt Athenatempel kan t.ex. äga en ”odödlig boskapshjord”, varmed man menar att antalet djur ska förbli konstant. Den konstanta numerär som beteckningen ”De Aderton” vill ge uttryck för har under det senaste året plötsligt hamnat i farozonen. Vi har upplevt detta mer eller mindre dramatiskt, men faran har varit verklig.

Jag har ibland återkallat minnet av en på arabiska avfattad Platonbiografi, där det hävdas att man alltid kunde veta var någonstans i Akademiens grannskap Platon befann sig, eftersom hans högljudda gråt hördes kilometervis. Det fanns en tid när jag tänkte mig att Platons skakande snyftningar gällde det misslyckade beviset för själens odödlighet i dialogen Faidon, men under det senaste året har Platons tårar i min föreställning kommit att gälla något annat. Alla här

närvarande kan utan svårighet gissa vad. ”Mätta sin själ med att gråta” lyder emellertid en tänkvärd homerisk formel. Den inställer sig spontant i mitt medvetande när jag skriver detta. Jag menar med andra ord att vi nu nått en punkt där vi ”gråtit oss mätta” och är redo att se framtiden an.

Och jag återkommer till min fråga: ”Vad är Akademien?”

Året är 387 f.Kr. Platon har åkt till Sicilien för att beundra vulkanen Etna och sammanträffar i Syrakusa med tyrannen Dionysios. Deras diskussion gäller tyrannväldet som statsförfattning, och Platon menar att tyrannvälde bara kan accepteras om tyrannen är ett levande moraliskt exempel för alla i samhället. Dionysios blir ursinnig och vill avrätta filosofen. Två tidiga Platonanhängare ställer sig emellan, och spartanen Pollis, ett sändebud som tillfälligtvis finns på plats, får i uppgift att sälja Platon som slav. Några veckor senare saluförs den bredaxlade skrivarslaven på ön Aigina. En välunderrättad grek från det nordafrikanska Kyrene, Annikeris, utbrister: ”Men är det inte Platon som sitter där borta!” Annikeris friköper Platon för 30 minai, motsvarande 3 000 drachmer, och skickar honom till Athen, där Platons släkt och vänner genast vill ersätta Annikeris för hans utlägg. Annikeris vägrar med motiveringen att det inte är athenarnas privilegium att understödja filosofin. För pengarna köper Platon den tomt i Hekademos- eller Akademosparken där han grundar sin Akademi i slutet av år 387 f.Kr.

Numera kommer man till Akademiparken via den långa Platongatan, där praktiskt taget alla affärer har slagit igen utom apoteken, vilkas blinkande gröna neonskyltar ΦΑΡΜΑΚΕΙΟ suggestivt skanderar vandrigen.

Och jag återvänder än en gång till min fråga: ”Vad är Akademien?”

För Platon är det skrivna ordet, detta fårmakon, inte förkastligt, som man ibland hävdar. Det skrivna ordet är däremot djupt problematiskt – i den meningen att det inte klarar sig på egen hand. På egen hand är det skrivna ordet som ett föräldralöst barn. Utan hjälp från sitt upphov kan det missförstås, förvrängas och vantolkas. Jag vill mena att Platon grundade Akademien därför att han inte ville lämna sitt skrivna ord att klara sig på egen hand utan säkerställa dess framtida bruk. Biblioteket i Platons Akademi utgörs främst, får vi tänka oss, av filosofens dialoger, men dessa dialogers blotta kvalitet kan inte ensam garantera den riktiga tillägnelsen av dem. Dialogerna behöver hjälp från

kompetenta läsare – Akademiemedlemmar – för att deras innehåll ska kunna förmedlas till nya generationer. I sin materialitet är Akademiens bibliotek i grekiskt perspektiv inte ens språk. Språk blir dialogerna först när de aktualiseras i läsningen, fattad som högläsning och/eller förståelse, och det är denna läsning som Platon vill säkerställa genom att utbilda kompetenta läsare.

En anekdot som torde ha varit ett stående element i den senantika retorikundervisningen iscensätter just Akademiens mecenat som läsare. Väl att märka som en allegorisk sådan: ”Annikeris från Kyrene”, berättar min antika källa, ”var mycket stolt över sina talanger som hästkarl och kusk. Vid ett tillfälle ville han visa för Platon vad han förmådde. Han spände alltså för sin vagn och körde ett stort antal varv i Akademiiparken, varvid han med sådan exakthet följde den linje hans bana beskrev, att han aldrig lämnade hjulspåren utan hela tiden följde dem. Inte oväntat blev åskådarna mäktigt imponerade. Bara Platon kritiserade hans perfektionism och sade: ’Det är omöjligt att en man som ägnar en sådan iver åt futila och ovidkommande ting ska kunna intressera sig för väsentligheter. Om hans tänkande är uppfyllt av dylikt, kommer han oundvikligen att ringakta det som verkligen förtjänar beundran.’”

Annikeris inkarnerar i denna anekdot den läsare som Platon i dialogen Faidros kategoriskt vänder sig mot: Faidros tror sig ju vara i besittning av filosofisk kunskap bara därför att han förmår upprepa den filosofiska textens ordalydelse. Med exakthet. Mekaniskt. En sådan läsare vore självfallet oförmögen att försvara och hjälpa de texter som filosofen deponerat i Akademien. Undervisningen vid Akademien syftar däremot till att göra studenten-läsaren så förtrogen med texternas andemening, att vederbörande ska bli i stånd att försvara och hjälpa dem mot olika former av illvilligt kritisk eller okunnigt usurperande läsning.

Innan jag sätter punkt, skulle jag vilja understryka att en kompetent dialogläsare inte bara är en läsare som vägrar att i Faidros’ efterföljd slaviskt underkasta sig texten. Kompetensen innefattar också, som vi sett, en vägran att tyrannisera det skrivna ordet genom att påtvinga det en mer eller mindre godtyckligt vald mening. Underkastelse är här inte bättre än tyranni: det är principen för den läsningens etik som Platon, t.ex. i dialogen Charmides, formulerar.

Vår egen Akademi med sin klassikerutgivning och sitt Nobelbibliotek skulle kunna fattas som just en sådan institution för vidmakthållandet av läsarkompetensen, läsfärdigheten, en institution som värnar om den rättvisa

tilläggnelsen av texten.

Detta är vårt enastående uppdrag, vårt oerhörda ansvar mot språket och traditionen.

Taggar

2010-tal, 2018, Man, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/jesper-svenbro-direktorstal>